

Majerjevo srečanje s strukturalizmom

MARIJA ŠVAJNCER

Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, Oddelek za filozofijo,
Koroška 160, SI-2000 Maribor

IZVLEČEK

Članek *Majerjevo srečanje s strukturalizmom* obravnava filozofov pregledni, natančni in kritični prikaz te, tedaj relativno nove filozofske smeri ali gibanja ter povzema poglavitna spoznanja glede diskontinuitete, ki naj bi se pojavila v razvoju filozofije prav s strukturalizmom. Majer je prikazal filozofsko šibkost nekaterih teoretičnih utemeljitev strukturalizma in zavračal njegovo oddaljevanje od realnosti. Razkrival je filozofsko ozadje, genezo idej, vpliv in odmevnost. *Majerjevo srečanje s strukturalizmom* ohranja aktualnost kot prva precizno izrisana in zanimiva informacija o tej odmevni filozofski smeri in kot filozofska refleksija, ki je omogočila samostojen študij in odzivanje.

Ključne besede: strukturalizem, filozofsko ozadje, kritika, aktualno

ABSTRACT

MAJER'S ENCOUNTER WITH STRUCTURALISM

The article *Majer's Encounter with Structuralism* reflects his clear, exact and critical examination of the then relatively new philosophical orientation or movement, and summarises some of his major conclusions concerning the discontinuity in the development of philosophy, which appears to arise from structuralism itself. Majer has presented a philosophical insufficiency of some theoretical argumentations of structuralism, thus rejecting its disregard of reality. He has exposed its philosophical background, the genesis of ideas, its influence and responses on it. *Majer's encounter with structuralism* is still significant as the first precisely represented and interesting information on this repercussive philosophical orientation, as well as a philosophical thought, which has enabled an autonomous study and response.

Key words: structuralism, philosophic background, criticism, actuality

Slovenski filozof Boris Majer (r. 1919) se je z drugimi smermi sodobne meščanske ali kontinentalne filozofije miselno soočil že v delu *Med znanostjo in metafiziko* (Ljubljana, Cankarjeva založba, 1968), knjigi, v kateri je izoblikoval svoje filozofske kriterije in miselna izhodišča, strukturalizem pa je po njegovem mnenju začel dobivati značaj filozofske smeri v ožjem pomenu besede šele na koncu šestdesetih let, "... čeprav bi tudi danes težko imenovali strukturalizem filozofsko smer ali filozofsko gibanje v takem smislu, kot je to mogoče reči za fenomenologijo, eksistencializem ali sodobni logični pozitivizem." (Majer, 1971, 3) Filozofsko smer razumem kot poglavitno, prevladujočo problemsko naravnano, celoto vsebine in forme, ter usmeritev, v kateri je

mogoče odkrivati filozofska prepoznavna znamenja, prelomnice, inovativnost in miselne novosti.

Na začetku prve izdaje *Strukturalizma* je avtor zapisal: "Naloga pričujočega filozofskega uvoda v strukturalizem je potemtakem prikazati in kritično osvetliti samo temeljne filozofske predpostavke in implikacije strukturalizma, ter pokazati možnosti in meje, ki jih postavljajo vodilne ideje sodobnega strukturalizma razvoju filozofije in sodobnemu mišljenju sploh. Gre torej za filozofski razmislek o temeljnih tezah sodobnega strukturalizma, o njegovi filozofski utemeljenosti, filozofskem dometu in filozofski produktivnosti. Ta razmislek naj bi nam omogočil zavzeti kritično distanco do posameznih strukturalističnih idej, ki se pojavljajo tudi v našem kulturnem in filozofskem prostoru, brez apriornega sprejemanja ali zavračanja." (Majer, 1971, 6) Prav ta vidik, da bi se obvaroval kakršnega koli filozofskega ali političnega apriorizma, je bil uresničen v enem izmed vodil Majerjevih teoretičnih prizadevanj. Zavzemal se je za filozofsko koherentno in utemeljeno argumentacijo ter se izogibal polemik in kritik ad hominem.

Boris Majer je izhajal iz predpostavke, da pomeni pojav strukturalizma diskontinuiteto v dotedanjem razvoju meščanske filozofije, zlasti tistega vpraševanja, ki se je nanašalo na analizo subjekta in subjektivitete in je bilo naravnano antropocentrično. Strukturalizem naj bi se razlikoval tudi v tem, da ni izhajal iz filozofske tradicije, temveč iz lingvistike, antropologije oziroma etnologije in psihoanalize, le-te pa po njegovem mnenju tedaj niso imele filozofskih ambicij ali vsaj niso bile v ospredju. Skupna lastnost teh teoretičnih poskusov je bilo pojmovanje strukturalizma kot znanstvene metode ali teorije, nikakor pa ne kot nove filozofske smeri. Avtor je zapisal: "Prizvok filozofske smeri je začel dobivati strukturalizem - kot rečeno - šele tedaj, ko se je del francoskih intelektualcev, ki so bili dotlej pod Sartrovim filozofskim vplivom, začel odvrčati od Sartra in njegovega eksistencializma ter iskati v strukturalizmu nove možnosti za odgovore na vprašanja, ki jih je eksistencialistična filozofija sicer postavila, a nanje ni mogla zanesljivo odgovoriti." (Majer, 1978, 5) Boris Majer je tedaj v Sartrovi in Heideggerjevi filozofiji videl zaton, zanimivo pa je, da je misleca današnji čas ponovno obudil. Če izhajamo iz Majerjevih filozofskih kriterijev, ki med drugim pomenijo povezovanje filozofije z družbo, potem je to tudi razumljivo, saj je vojno dogajanje sodobnega časa tako izničilo pomen individualnega življenja, da se ob prizorih množičnih grobišč ljudje na koncu iztekajočega se tisočletja znova vprašujejo, kakšen je smisel življenja in eksistence. Oživiljena eksistencialistična vprašanja zadobivajo tudi mistične in teološke razsežnosti. Sodobni človek se je strnil z računalniško tehniko in se priključil na svetovno medmrežje, ki mu zbuja iluzijo, da je pred njim ves svet, sočasno pa je zelo sam, negotov in ogrožen.

Strukturalizem se zapisuje med tiste filozofske smeri, ki si po svoje režejo korenine in dvomijo o samostojnem statusu filozofije, vseeno pa samorefleksija, samokritičnost in radikalni dvom ne onemogočajo, da ne bi ohranil svojega položaja filozofske smeri, saj zamajani temelji kljub vsemu ohranjajo stabilnost in prav v brez-kompromisnem samo-onemogočanju pomenijo miselno izhodišče za nove filozofske generacije. Marsikdaj je filozofski problem razrešen do določene točke, na kateri je vse videti jasno in gotovo, prav tam pa se lahko misel zaustavi in ne more premagati novih preprek. Morebiti je v tem svojevrstna kontinuiteta filozofskega razvoja.

Majer je opozoril na tri razvojne faze strukturalizma, in sicer prvo in drugo, ki pomenita klasični strukturalizem in sta že filozofsko preseženi, ter tretjo, poststrukturalistično, s katero se strukturalizem izteka in prehaja k tako imenovanemu mišljenju razlike ter se od filozofsko nereflektiranega scientizma prvega obdobja odmika k specifično filozofskim in političnim temam. Tretjo fazo v razvoju strukturalizma je avtor strnil v naslednjih besedah: "Razpadajočo transcendentalno filozofijo subjekta naj

nadomesti strogo znanstveni sistem, ki iz zgodovine izključuje (filozofski) pojem človeka in iz njega izvirajoče 'lažne' probleme humanizma ter pojasni zgodovino kot proces transformacije struktur brez subjekta. Zgodovina, zgodovinsko zaporedje ni v bistvu nič drugega kot logično vzporedje variant, ki jih obsega brezčasna struktura kot matrica permutacij svojih elementov (teza, ki so jo pripadniki "kritične teorije" upravičeno opredelili kot "strukturalistični napad na zgodovino." (Majer, 1978, 8) Iz Majerjevih opisov je mogoče sklepati, kako intenzivno, skoraj iracionalno se je dogajalo filozofsko obdobje v razvoju strukturalizma, saj govori o strukturalistični modi, kritiki od zunaj in od znotraj ter celo o vehementnosti in strasti. Tudi v tem burnem obdobju je bilo mogoče prepoznati dve etapi, prvo, kritično, in drugo, konstitutivno, o kateri je avtor napisal naslednje: "V drugi etapi prehaja strukturalizem k izgradnji kompaktnih teoretičnih sklopov, zasnovanih na enotni metodologiji, ki naj zapolnijo metodološko in teoretično praznino prvega obdobja in konstituirajo strukturalizem kot novo znanstveno teorijo ..." (Majer, 1978, 9)

Delavski in študentski maj 1968 je strukturalizem spodbudil, da je sprostil filozofsko energijo, ki se je kopičila, kot je sodil avtor, pod plastmi scientističnega racionalizma, antihistoricizma in politično neangažirane znanstvene samozadostnosti. Razburkani čas je, kot je ugotovil pisec, strukturalizem iztrgal iz dotodanje apolitičnosti. Boris Majer je bil privrženec Marxovega stališča, da je vprašanje resničnosti ali neresničnosti mišljenja, ki se izolira od prakse, zgolj sholastično vprašanje. (Majer, 1978, 10)

Vpraševanje o angažiranosti ali neangažiranosti filozofije ohranja svojo aktualnost. Velikokrat je videti, da so določena področja, segmenti ali filozofske panoge že v svoji zasnovi povsem apolitični in nimajo ničesar opraviti z angažiranostjo, toda že bežen vpogled v zgodovino priča, da je angažiranost obstajala, čeprav se je seveda pojavljala v različnih oblikah, hkrati pa je bilo očitno, da je bilo treba takšno ali drugačno angažiranost zmeraj drago plačati. Filozofi in filozofinje živijo v konkretnem času in prostoru in zunanji dogodki se jih zmeraj tako ali drugače dotaknejo. Zdaj so bili cerkveni dostojanstveniki tisti, ki niso dovolili kritike in dvoma, zdaj državna politična oblast - vedno se je našel kdo, ki je videl v dvomljivcih in spreminjevalcih obstoječega nevarnost za lastno pozicijo.

Gre za to, da se odmik v scientizem in kabinetno učenost posreči samo do določene mere, saj vprašanja vsakdanjika in zahteve po tem, da je v nekem trenutku treba reči ne in uveljaviti camusovsko revolto, vstopajo pri zadnjih vratih, prav tako pa se oglašajo problemi, ki jih preteklost ni razrešila, in prenovljeni ponovno vznemirjajo sodobnike in sodobnice, povzročajo razprtije in oživljajo staro sovraštvo, ki ga je že skoraj pokopal čas.

Boris Majer je s filozofskega vidika odkrival, kdaj so se filozofi vračali na prejšnje, pomensko odmaknjene in preživele filozofske pozicije ali pa so še enkrat prehodili fazo, ki bi je pravzaprav ne bilo treba prehoditi in raje iznajti kaj novega in drugačnega. Omenjal je tudi tiste, ki so se problemsko zapisovali v določeno filozofsko smer, a se sami niso imeli za njene privrženice oziroma predstavnike (v mislih je imel Althusserja in Foucaulta - prvi je s strukturalizmom, kot je sam zapisal, samo koketiral, drugi pa se je umeščal v mišljenje diskurza). Osnovne tendence strukturalizma naj bi bile racionalizem, mehanicizem in formalizem, v njih pa se je marsikateri sopotnik lahko vsaj prepoznaval, če se že ni povsem strnil z njim.

Iz Majerjevega razčlenjevanja odnosa med strukturalizmom in marksizmom je mogoče razbrati in povzeti, da je bila pglavitnega pomena dialoška naravnost - strukturalisti so se bili z marksizmom pripravljani kritično soočiti, se poglobljati vanj, odkrivati vrzeli in odmevnost, pri tem pa je treba poudariti, da so ga v dvogovoru

kratko malo oživljali in ga znova uveljavljali kot predmet, ki je vreden teoretične pozornosti. V sedanjem času bi bilo mogoče uveljaviti nekoliko drzno hipotezo ali prognozo, da so nekatere sestavine Marxovega opusa potisnjene na rob samo začasno, saj jih bodo v prihodnosti aktualizirali tisti, ki ne bodo politično in ideološko obremenjeni s propadom socializma kot svetovnega procesa in pojavnih oblik tranzicije današnjega časa in bodo morali priznati, da je prav Marxova analiza kapitalističnih razmerij tako natančna in znanstveno koherentna, da se bodo z njenimi izhodišči lahko lotili obravnave oživiljenega kapitalizma in jo uporabili kot sredstvo za spreminjanje. Morebiti bodo modificirali in prikrojili besednjak, znanstveni aparat pa ne bo povsem nov. Treba je poudariti, da se to predvidevanje nanaša na Marxa in ne na marksizem v celoti, pred katerim se je že sam hotel obvarovati z znanim stavkom v francoščini, češ da sam ni marksist.

V preučevanju sinhronije in diahronije je Boris Majer opozoril na teoretično nezadostnost metodoloških predpostavk, ki jih je razglašal lingvist Ferdinand de Saussure in trdil, češ da stališče ustvarja šele predmet, saj le-ta ni dan že vnaprej. Teoretična pomanjkljivost se je po Majerjevem mnenju pokazala šele tedaj, ko smo se začeli vpraševati o kriterijih pravilnosti izhodiščne točke. Ker si Saussure takega vprašanja ni zastavil, je ostal v okviru filozofsko nereflektiranega scientističnega operacionalizma; njegova razcepitev jezika na abstraktni splošni metajezik, ki naj bi bil edini predmet znanstvenega preučevanja, in na konkretni, individualni in živi govor vsakokratnega posameznika in posameznice (lingvistika zanj ne kaže interesa), je, kot je zapisal avtor, izrazito nedialektična, ovrgel pa jo je tudi nadaljnji razvoj lingvistike same. Majer je med drugim ugotovil, da je Saussure ponovil napako Heglovega sistema, vendar na nižji ravni. Lingvistični poskusi, ki se jih je Majer loteval, so imeli tudi filozofske implikacije. V zvezi s tem je zapisal: "Saussuru je mogoče očitati, da pozna samo mehanicistično pojmovanje zakona kot enosmernega vzročno-posledičnega nek-susa, zaradi česar prihaja pri opredelitvi pojma zakona do podobnih težav kot mnoge druge sodobne pozitivne znanosti. Ločitev občega od individualnega, abstraktnega od konkretnega je morala Saussura nujno privedi do absolutne ločitve tudi med vsakokratnim stanjem določenega jezika in njegovim zgodovinskim razvojem, med statično in evolutivno stranjo jezika." (Majer, 1978, 19-20)

Za temeljno lingvistovo idejo je Majer opredelil spoznanje, da je mogoče sistem (strukturo) razložiti le iz njega samega, saj je celota samozadostna in sklenjena. Ta zamisel je imela velik pomen za nadaljnji razvoj strukturalizma, podobno pa je učinkovala tudi teza o nezdružljivosti sinhronije in diahronije, statičnega in genetičnega ter o primatu sinhronije pred diahronijo. Majer je navedel naslednje: "Strukturalistična antropologija, etnologija, psihoanaliza, literarna teorija itd. in končno tudi strukturalistična filozofija - kolikor je mogoče govoriti o strukturalizmu kot samostojni filozofski smeri - so vsaka na svojem področju sprejele to Saussurovo tezo kot svoje izhodišče." (Majer, 1978, 24) Avtor je videl v strukturalizmu nasprotje evolucionizma in opozoril na utemeljeno in filozofsko plodovito kritiko te usmeritve, saj so bile radikalne enostranosti, kakršne je odkrival v strukturalizmu, po njegovem mnenju velikokrat rodovitnejše od površne vsestranosti, kakršno je bilo opaziti v neoperacionalizirani dialektiki, kajti strukturalizem je obravnaval konkretno gradivo.

Majer je sprejemal strukturalistični dvom o optimistični predstavi vsesplošnega razvoja in napredka, hkrati pa je omenil, da strukturalizem ni dal zadovoljivega odgovora na vprašanje odnosa med sinhronijo in diahronijo, prav to razmerje pa je po piščevem mnenju eno temeljnih vprašanj sodobnega časa. K temu lahko dodamo, da ga družbene okoliščine vedno znova oživljajo, saj politični in zgodovinski dejavniki in v manjši meri tudi dejavnice vsakič na novo dajejo smisel svojemu vstopu na politično in

zgodovinsko prizorišče in iz sedanjega časa vrednotijo preteklost, izbirajo dogodke, ki se ujemajo z njihovimi odločitvami in se jim prilagajajo, postavljajo v ospredje prelopnice, v katerih so sami sodelovali, in opozarjajo na lastni hic et nunc. V domnevno objektivni tok dogodkov vdirajo ideološke determinante kot prikrojene in prilagojene vsiljivke, avtomatizem, ki ga je skušal poudarjati prav strukturalizem, pa se mora umikati v ozadje.

Majer je pripisoval pomen Saussurovi strukturalistični semiologiji in ji priznaval, da je odločilno spodbudila teorijo signifikacije, ki je tedaj začela postajati ena temeljnih preokupacij sodobne filozofske misli. Z vprašanji bistva in funkcije znaka v procesu komunikacije, relacije med signifikantom in signifikatom in odnosom med znaki v celoti so se ukvarjale že druge filozofske smeri, zlasti pragmatizem, logični pozitivizem, marksizem, fenomenologija in eksistencializem, je zapisal avtor, nikakor pa ne gre prezreti tudi prispevka sodobne semiotične filozofije.

Na vprašanje, koliko se je strukturalizmu posrečilo napraviti korak dalje ali pa je sam obtičal v podobnih antinomijah kot transcendentalizem in naturalizem, je avtor odgovoril, da je strukturalizem v zvezi s tem uvedel tri nove ideje, in sicer pojmovanje znaka kot strukture, obstoječe iz dveh neločljivo povezanih elementov - signifikanta in signifikata, izključitev genetičnega vidika, diahronije kot momenta za razumevanje vsakokratne strukture in odkritje pomenskih plasti v jeziku, ki so nadrejene druga drugi, denotacije in konotacije ter jezika-objekta in metajezika. (Majer, 1978, 37-40) Vseeno pa so, kot ugotavlja, te ideje premalo filozofsko reflektirane, sočasno je opaziti temeljno teoretično neizdelanost strukturalistične spoznavne teorije oziroma spoznavnoteoretično nezadostnost izhodiščne postavke.

Avtor se je nato precizno lotil obravnave semantike. Spet je odkrival filozofsko ozadje in izhodišče strukturalističnih poskusov izvirnosti in opozoril na to, da je strukturalizem v prvi fazi nihal med naturalizmom in transcendentalizmom; najbrž je bila antinomičnost samega pojma strukture tista, je po Jeanu Piagetu povzel Majer, ki je povzročala teoretične težave in zadrege. (Majer, 1978, 41) Pisec je orisal semantične strukture in pokazal končni cilj, ki ga je postavila strukturalistična semantika, namreč spoznanje, kako funkcionira jezik kot celota. Boris Majer je zapisal: "Strukturalistična semantika opredeljuje signifikat kot simulakrum stvarnosti, realnosti. Simulakrum je reprodukcija stvarnosti na nivoju znaka. Strukturalizem ne pojasnjuje, kaj je bistvo te reprodukcije in pušča to vprašanje odprto, češ da je rešljivo s semantičnimi sredstvi. To je seveda točno. Vendar pa odprtost tega fundamentalnega vprašanja pušča brez teoretičnega temelja celotno zgradbo strukturalistične semantike." (Majer, 1978, 58) Strukturalizem se je tej nalogi odrekel.

V problematizaciji literarne teorije in estetike je avtor Luciena Goldmanna sicer obravnaval kritično, vendar pa v njegovem genetičnem strukturalizmu ni zanikal vrednosti analize in metodoloških postavk. Na splošno so se strukturalistični posegi na področje literarne teorije in estetike tedaj navezovali na Marxovo teorijo blagovnega fetišizma, Freudovo psihoanalizo in Heideggerjevo destrukcijo metafizike. Med Derridajevo gramatologijo in Heideggerjevim mišljenjem biti je Majer odkrival paralelizem, s tem pa naj bi se po njegovem mnenju znova pokazala filozofska nemoč strukturalizma. Ena izmed izjem, ki je ta očitek ni zadeval, pa je bil, kot je zatrdil pisec, Jurij Lotman, saj je skušal postaviti literarno teorijo na trdna znanstvena tla in je umetnost opredelil kot specifično obliko modelne dejavnosti oziroma modeliranja stvarnosti. "Mislim, da se ne bomo mnogo zmotili, če zapišemo, da so Lotmanove 'Teze' doslej najboljši poskus formulacije temeljnih postavk strukturalistične estetike." (Majer 1978, 96) Ovrednotenja ni zamajal Majerjev očitek, češ da je Lotman skušal določiti bistvo umetniškega modela izključno v komparaciji z navadnim znanstvenim

modelom ali modelom igre, oba modela pa je pojmoval statično in kot dvojje pozitivitet. "Ta razvoj kot razvoj celotnega strukturalizma je izrazito ambivalenten: po eni strani odpira družbenim znanostim (med njimi tudi literarni in splošni umetnostni teoriji) nove možnosti proučevanja, zlasti nove metode in nove tehnike (ki imajo nesporno znanstveno vrednost in ki so že dale nesporno pomembne znanstvene rezultate na posameznih ožjih področjih), na drugi strani pa krepi pozitivistične tendence v humanističnih znanostih, odvzema jim njihovo filozofsko razsežnost in jih potiska v vlogo 'molčečega orodja kapitala' ali vsaj molčečega orodja obstoječe družbene pozitivitete." (Majer, 1978, 100)

V nadaljevanju je posebno pozornost namenil antropologiji, v kateri je odkril vpliv strukturalne lingvistike. Tako kot so lingvisti govorili o podzavestni in samorasli strukturi jezika, naj bi se tako imenovano divje in nerefektirano mišljenje primitivnih ljudstev pokazalo kot nekakšen ključ za razumevanje naravne strukture človeškega mišljenja in človeške kulture sploh. Vidiki nezavednega so nekako zahtevali, da so se morali vračati k Freudovi teoriji podzavesti. Utemeljitelj strukturalne antropologije Claude Lévi-Strauss je za izhodišče določil analizo smisla kot sistema določenih predstav; v nekaterih vidikih se je imel celo, kot je omenil Boris Majer, za kantovca brez transcendentalnega predmeta, Majer pa ga je problemsko doživel kot teoretika, ki je obtičal v idealističnem transcendentalizmu ter omahoval med naturalističnim znanstvenim obravnavanjem in transcendentalno filozofsko pozicijo. Na področju konkretnih raziskav je sicer uporabljal strogo znanstveno metodologijo, toda avtor ni sprejemal njegovega pojmovanja strukture kot objektivizacije smiselnih zvez, ne pa kot objektivne realnosti, prav tako ne filozofsko nedomišljenih transcendentalističnih postavk, saj so strukturalizem potiskale v filozofski eklekticizem, ki je izhajal zdaj iz Kanta, zdaj iz Marxa, zdaj iz Freuda. Majerjevo srečanje z Lévi-Straussom je imelo še druge elemente, na primer obravnavo totemizma in relacijo narava - kultura.

Prelomnega pomena je avtorjevo analiziranje aktualnih problemov v razmerju človek - struktura - zgodovina. Aktualiziral je strukturalistično tezo o človekovi smrti in zapisal: "Ko govorijo strukturalisti o človekovi smrti, seveda ne mislijo na človekovo fizično in duhovno smrt, temveč na pojmovanje človeka kot ustvarjalnega subjekta, na človeka kot zavestnega tvorca svoje zgodovine." (Majer, 1978, 118) Rekonstruiral je miselno pot, ki je privedla do takega pojmovanja. Zaustavil se je pri Lévi-Strausovi misli o tem, da zgodovina ni nikoli zgodovina "po sebi", temveč zgodovina "za". Seveda poznam teoretične ugovore in argumentacijo proti tej trditvi, zasebno in izhajajoč iz vsakodnevnega političnega pragmatizma, pa se mi čedalje bolj dozdeva, da strukturalistična domislica ni bila brez zrna resnice.

Lévi-Straussovo zagotavljanje, češ da zgodovina nima lastnega, posebnega predmeta, je prišlo, kot je zapisal avtor, jasno do izraza pri Jacquesu Lacanu, poglavitnem in vplivnem predstavniku oziroma utemeljitelju strukturalistične teoretske psihoanalize, in dodal: "Subjekt, ki govori - poudarja Lacan - ni zavestni subjekt. Podzavest je govor drugega. Podzavest pojmuje Lacan kot nadindividualno stvarnost, podobno kot Saussure jezik." (Majer, 1971, 105) Še večjo pozornost pa je Boris Majer namenil tedaj zelo popularnemu Louisu Althusserju. Proučil je njegovo kritično vračanje k Marxu ter razloge, prvine in posledice teoretičnega antihumanizma. Po temeljiti poglobitvi je prišel do ugotovitve, da je Althusser izvedel amputacijo revolucionarne dialektike in šele to dejanje je omogočilo združitev marksizma s strukturalizmom. Francoski teoretik se je skušal izogniti vulgarnemu ekonomizmu, ki je poenostavljal razmerje med bazo in vrhno stavbo, toda, kot je zatrdil Majer, je z ekonomizmom vred vrgel čez krov tudi dialektiko in jo nadomestil z mrežo medsebojnih učinkov, ki naddeterminirajo ekonomsko determiniranost samo. V podrobni predstavitvi Althusserjevih koncepcij je

Majer odkrival zanimive zastavke in navedel, da je nekatere Althusserjeve postavke moč sprejeti, na primer: "Z Althusserjem se je mogoče strinjati, da različne abstraktne filozofske opredelitve človeka (človek kot razum, človek kot absolutni subjekt, kot eksistenca itd.) ne morejo biti osnova za znanstveno teorijo o človeški družbi, niti osnova za praktično revolucioniranje obstoječega meščanskega sveta. Vendar ne zato, ker govorijo o človeku, temveč zato, ker pojem človeka enostransko opredeljujejo, ker absolutizirajo in hipostazirajo posamezne strani človekovega bistva, ker posamezne konkretne odnose in stvari razglašajo za večno in nespremenljivo bistvo človeka na sploh." (Majer, 1978, 143) Zamislil se je nad Althusserjevim pojmovanjem razmerja med ideologijo in znanostjo ter praktično ogrožajočim teoretičnim antihumanizmom. Kritično se je dotaknil še Michela Foucaulta in Jacquesa Derridaja.

Razvejan prikaz strukturalizma in kritično soočenje z njim je sklenil z ugotovitvijo, da vprašanje človeka in zgodovine ostaja še nadalje odprto. Ponovno je poudaril, da je nujno aktivno spreminjanje realnosti. Na koncu je zapisal: "Prehod od Sartrovega eksistencialnega subjekta k sistemu, od diahronije k sinhroniji, od človeka k strukturi, v bistvu ni nič drugega kot zlom humanistične ideologije v delu sodobne meščanske filozofije, neuspeh filozofske misli, samo 'misлити prehod', razrešiti naraščajoča protislovja sodobnega človeka in sveta zgolj v mediju mišljenja. Strukturalizem je 'diskurzivna praksa' tega zloma in tega neuspeha." (Majer, 1978, 157) Dodal je še obsežen prikaz izbrane bibliografije, tako da si je lahko o strukturalizmu vsakdo ustvaril lastno sodbo.

Teh sodb pa je bilo zelo veliko, saj je bil strukturalizem na Slovenskem močno odmeven. Plodovite razsežnosti je dobila teoretska psihoanaliza, ki je prodrla tudi v tujino, velik razvoj sta napravili antropologija in estetika, opazna pa je bila tudi recepcija Althusserja. Vodilni slovenski filozofi so njegova dela prevajali, jih predstavljali, interpretirali, parafrazirali in kritizirali. Recepcija se je gibala v dveh smereh - marksistični in lacanovski, vpliv pa je bil povezan tudi z radikalnimi družbenimi spremembami. Althusser je bil uporabljiv kot kritik ideoloških aparatov države (pri tem je vplival tudi na slovensko pedagogiko) in je bil inherentna sestavina procesov demokratizacije.

Avtorja dveh izdaj Strukturalizma - iz leta 1971 in 1978 - Borisa Majerja je mogoče imeti za natančnega in poznavalskega seznanjevalca in filozofskega poročevalca o strukturalizmu. V razvoju povojne slovenske filozofije je zapolnil vrzel, saj je v študij sodobne meščanske ali kontinentalne filozofije vpeljal nove filozofske generacije. Njegovo seznanjanje je bilo nepristransko, saj je zmeraj najprej dopustil, da so filozofi, s katerimi se je ukvarjal, sami spregovorili; bil je objektivni in poglobljen ter strpen do drugače mislečih. Kritiko je uveljavljal potem, ko si je človek že sam ustvaril svoje stališče. Kritičen je bil tudi do marksistične filozofije same, čeprav je bila njegova življenjska teoretična in praktična izbira.

LITERATURA

- Majer, B. (1968), *Med znanostjo in metafiziko*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
 Majer, B. (1970), *Človek - struktura - zgodovina*. Ljubljana: Anthropos, št. III-IV, str. 9-21
 Majer, B. (1971), *Še enkrat: Človek - struktura - zgodovina*. Ljubljana: Anthropos, št. I-II, str. 153-158.
 Majer, B. (1971), *Strukturalizem*. Ljubljana: Komunist.
 Majer, B. (1977), *Marksizem in marksizmi*. Ljubljana: Anthropos, št. V-VI, str. 23-28.
 Majer, B. (1978), *Strukturalizem*. Ljubljana: Komunist.
 Majer, B. (1979), *Strukturalizem in dialektika*. Ljubljana: Teorija in praksa, št. 4, str. 466-475.